

24. Набока Р.Ю. Концептуальні засади державного регулювання розвитку циркулярної економіки в Україні. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. № 15. С. 136-139

25. Сергієнко Л. В. Впровадження циркулярної економіки в Україні: державно-управлінський аспект: дис... канд. наук з держ. управл.: 25.00.02 / Сергієнко Л. В. Жит., 2017. 262 с

26. Мінцифри працює над створенням регуляторної пісочниці. *Media портал про фінтех та інноваційні технології Fintech insider*. URL: <https://fintechinsider.com.ua/mincyfry-praczuuye-nad-stvorennnyam-regulyatornoyi-pisochnyczy/>

27. Наконечна Т. В., Тимко А. Ю., Ганій М. П. Маркетингові інструменти популяризації циркулярної економіки. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2020. №32. С.58-64

1.8. Інноваційність сучасних підходів до формування програм відновлення територіальних громад програмно-цільовим методом

Глуцевський В. В.,

доктор економічних наук, професор,
професор кафедри інформаційної економіки, підприємництва та фінансів,

Сіліна І. В.,

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри інформаційної економіки, підприємництва та фінансів,

Оглобліна В. О.

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри інформаційної економіки, підприємництва та фінансів,
Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю.М. Потебні,
Запорізький національний університет

Кабінет Міністрів України затвердив порядки з питань відновлення та розвитку регіонів і територіальних громад. Відповідна Постанова була підготовлена Міністерством розвитку громад, територій та інфраструктури і схвалена на засіданні Уряду [1]. Прийняття порядків дозволить прискорити відновлення громад та регіонів, які постраждали внаслідок збройної агресії, зокрема, відновити об'єкти транспортної, комунальної та соціальної інфраструктури, об'єкти житлового та громадського призначення, а отже забезпечити доступ до життєво важливих послуг мешканцям постраждалих громад. Перегляд і оновлення державної регіональної політики має критичне значення для успішного відновлення. Затвердження порядків визначення територій відновлення, розробки планів відновлення та розвитку є частиною цієї важливої роботи. Принципово, що оновлення політики відбувається знизу

догори, базуючись на потребах громад і регіонів. Держава має формувати загальну рамку, визначати ключові механізми і принципи відновлення, але саме місцева влада є головним ініціатором проєктів і планів. Спроможні громади і регіони є ключовою умовою успіху як процесу відновлення, так і процесу євроінтеграції України [1].

Згідно із затвердженим Порядком, територіальна громада відноситься до території відновлення за умови наявності хоча б одного з наступних критеріїв:

- на території громади відбувалися бойові дії; територія громади або її частина була тимчасово окупована; на території територіальної громади наявні руйнування об'єктів інфраструктури, житлового фонду внаслідок бойових дій та/або обстрілів;
- територія громади характеризується значним переміщенням населення до інших регіонів та/або інших держав та різким погіршенням рівня соціально-економічного розвитку тощо.

Перелік громад, які віднесено до територій відновлення, затверджується Кабінетом Міністрів України у Державній стратегії регіонального розвитку України. Крім того, як зазначалося вище, Уряд затвердив Порядок розроблення, реалізації та моніторингу плану відновлення та розвитку регіонів, а також планів відновлення та розвитку територіальних громад. Відповідні плани розроблятимуться на період до 31 грудня 2027 року. Проєкт плану відновлення та розвитку регіонів розробляється Міністерством разом з іншими зацікавленими центральними та місцевими органами виконавчої влади і враховує наявний потенціал, перспективну спеціалізацію територій. План відновлення та розвитку регіонів зокрема включає:

- завдання і заходи з відновлення та розвитку; прогнозовану потребу та можливі джерела фінансування;
- індикатори виконання завдань, здійснення заходів з відновлення та розвитку і їх прогностичні значення; перелік проєктів регіонального (місцевого) розвитку, реалізація яких передбачається в рамках виконання плану; а також регіональні плани відновлення та розвитку.

Своєю чергою, органи місцевого самоврядування подають на погодження проєкт плану відновлення та розвитку територіальної громади. Цей проєкт плану включає такі складові:

- завдання і заходи з відновлення та розвитку;
- прогнозовану потребу та можливі джерела фінансування;
- індикатори виконання завдань, здійснення заходів з відновлення та розвитку і їх прогностичні значення;
- перелік проєктів регіонального (місцевого) розвитку.

Відкрита агресія РФ проти України, що переросла у тотальну війну, призвела до страшних руйнувань українських міст та сіл, знищення критичної інфраструктури у багатьох громадах та регіонах, мільйонів вимушених переселенців, суттєвих зсувів у демографічній ситуації в різних регіонах. Діяльність органів місцевого самоврядування територіальних громад в складних умовах війни, безкорислива допомога громад і регіонів найбільш постраждалим територіям показали правильність попередньої політики у сферах децентралізації та регіонального розвитку. Проте війна суттєво вплинула на всі складові внутрішньої політики держави взагалі, та державної регіональної політики зокрема [2]. Нові виклики, що стоять перед громадами, – це і можливості. Будь-яка криза – це можливість переглянути існуючі правила управління, підходи та закласти основу для якісних змін. Незважаючи на повномасштабне російське вторгнення, міжнародна спільнота готова підтримувати Україну та надавати допомогу на відновлення. Проте досвід країн, які відбудовувалися, свідчить про те, що таку допомогу слід приймати дуже виважено, використовуючи принцип інноваційності, особливо перебуваючи ще на етапі вступу до Європейського Союзу. Також необхідно враховувати раніше взяті Україною зобов'язання у частині виконання вимог Угоди про Асоціацію між Україною та ЄС [3], а також Цілі сталого розвитку на період до 2030 року [4].

Особливу увагу слід приділяти оцінці ризиків та відбудові за інноваційним принципом «краще, ніж було» («Build Back Better»). Цей принцип закладено як четвертий пріоритет Сендайської рамкової програми зі зниження ризику лих. Він визначає необхідність дуже обережного, виваженого, із врахуванням усіх зацікавлених сторін планування майбутнього розвитку, з акцентом на можливі впливи надзвичайних ситуацій природного та техногенного характеру на об'єкти відновлення, а саме – попередження негативного впливу. При розробці програм Комплексного відновлення території громад акцент необхідно робити на таких законодавчих актах України, як Закон України «Про засади регіональної політики»; Закон України «Про регулювання містобудівної діяльності», зокрема, ст. 15² Закону; Державна стратегія регіонального розвитку на 2021–2027 роки [5]; План заходів на 2021–2023 роки з реалізації Державної стратегії регіонального розвитку на 2021–2027 роки [6]; Порядок розроблення, проведення громадського обговорення, погодження програм комплексного відновлення області, території територіальної громади (її частини) та внесення змін до них [7].

Зміст плану відновлення передбачає аналіз негативних впливів, що призвели до необхідності розроблення програми, на традиційний характер

середовища, історичні ареали населених місць, об'єкти культурної спадщини, інформацію про шкоду, заподіяну бойовими діями, терористичними актами, диверсіями, надзвичайними ситуаціями, що, у свою чергу, вимагає від громади пошуку інформації щодо необхідних заходів інженерної підготовки та інженерного захисту території у майбутньому та підготовки пропозицій щодо внесення змін або розроблення містобудівної документації на місцевому рівні. Ґрунтуючись на опрацьованій нормативно-законодавчій та процедурній базі, а також для зручності сприйняття розроблених матеріалів, пропонується такий покроковий алгоритм підготовки програм відновлення територіальної громади (її частини): прийняття рішення про розроблення програми комплексного відновлення території та затвердження складу робочої групи; визначення обсягу необхідної інформації для складання програми та направлення запитів про отримання вихідних даних; створення тимчасового консультативно-дорадчого органу; складення проекту програми комплексного відновлення території; прогодження програми; громадське обговорення програми; внесення змін та перепогодження у разі потреби; розроблення та затвердження плану реалізації програми; затвердження програми; оприлюднення програми та плану реалізації [8]. Загальні вимоги до підготовки програм відновлення полягають у такому:

- інженерний захист територій;
- оновлення містобудівної документації;
- розробка критеріїв планування відновлення.

Інженерний захист територій – комплекс організаційних та інженерно-технічних заходів, спрямованих на запобігання виникненню надзвичайних ситуацій, забезпечення захисту територій, населених пунктів та суб'єктів господарювання від їх наслідків та небезпеки, що може виникнути під час воєнних (бойових) дій або внаслідок таких дій, а також створення умов для забезпечення сталого функціонування суб'єктів господарювання і територій в особливий період. Інженерно-технічні заходи цивільного захисту – комплекс інженерно-технічних рішень, спрямованих на запобігання виникненню надзвичайних ситуацій, забезпечення захисту населення і територій від них та небезпеки, що може виникнути під час воєнних (бойових) дій або внаслідок таких дій, а також створення умов для забезпечення сталого функціонування суб'єктів господарювання і територій в особливий період. Інженерний захист територій включає [9]:

1) проведення зонування територій за наявністю об'єктів підвищеної небезпеки і небезпечних геологічних, гідрогеологічних та метеорологічних явищ і процесів, ризику виникнення надзвичайних ситуацій, пов'язаних з ними,

а також інших небезпечних зон, визначених відповідно до державних будівельних норм, що належить до компетенції Державної служби з надзвичайних ситуацій;

2) віднесення території та населених пунктів до відповідних груп цивільного захисту та віднесення суб'єктів господарювання до відповідних категорій цивільного захисту;

3) розроблення та включення вимог інженерно-технічних заходів цивільного захисту, у тому числі заходів світлового та інших видів маскування, до відповідних видів містобудівної і проєктної документації та реалізація їх під час будівництва і експлуатації;

4) урахування можливих проявів небезпечних геологічних, гідрогеологічних та метеорологічних явищ і процесів та негативних наслідків аварій під час розроблення генеральних планів населених пунктів і ведення містобудування;

5) розміщення об'єктів підвищеної безпеки з урахуванням наслідків аварій, що можуть статися на таких об'єктах;

6) розроблення і здійснення заходів щодо безаварійного функціонування об'єктів підвищеної безпеки;

7) будівництво споруд, будівель, інженерних мереж і транспортних комунікацій із заданими рівнями безпеки та надійності;

8) будівництво протизсувних, протиповневих, протиселевих, протилавинних, протиерозійних та інших інженерних споруд спеціального призначення, їх утримання у функціональному стані;

9) обстеження будівель, споруд, інженерних мереж і транспортних комунікацій, розроблення та здійснення заходів щодо їх безпечної експлуатації [10];

10) інші заходи інженерного захисту територій залежно від ситуації, що склалася.

Містобудівна документація на місцевому рівні може бути оновлена за рішенням місцевих рад. Оновлення містобудівної документації передбачає:

1) актуалізацію картографо-геодезичної основи;

2) перенесення з паперових носіїв у векторну цифрову форму;

3) приведення містобудівної документації у відповідність із вимогами законодавства в частині формату зберігання та оброблення даних.

Затвердження оновленої містобудівної документації на місцевому рівні здійснюється згідно із статтями 16¹, 17, 18 та 19 Закону України «Про регулювання містобудівної діяльності» [11]. При цьому затвердження оновленої містобудівної документації на місцевому рівні, що не пов'язано із

внесенням змін до неї, не потребує звернення до відповідних органів виконавчої влади для визначення державних інтересів, проведення громадського обговорення.

Стратегічна екологічна оцінка такої документації не здійснюється, крім випадку, якщо замовником, відповідно до законодавства, прийнято рішення про здійснення стратегічної екологічної оцінки незначних змін до документа державного планування на місцевому рівні. Склад, зміст, порядок розроблення та оновлення містобудівної документації на місцевому рівні встановлюються Кабінетом Міністрів України у Порядку розроблення, оновлення, внесення змін та затвердження такої. Містобудівна документація на місцевому рівні містить розділ інженерно-технічних заходів цивільного захисту. Затвердження містобудівної документації на місцевому рівні за відсутності такого розділу забороняється. Міністерство розвитку громад і територій України спільно з Державною службою України з надзвичайних ситуацій (ДСНС) оновлює державні будівельні норми щодо складу та змісту розділу інженерно-технічних заходів цивільного захисту у містобудівній документації.

Програма комплексного відновлення території територіальної громади (її частини) – місцева програма відновлення територій, яка визначає основні просторові, містобудівні та соціально-економічні пріоритети політики відновлення і включає комплекс заходів для забезпечення відновлення території відповідної області, території територіальної громади (її частини), яка постраждала внаслідок збройної агресії проти України або в якій сконцентровані соціально-економічні, інфраструктурні, екологічні чи інші кризові явища. Програма комплексного відновлення не належить до містобудівної документації. Критерії планування відновлення України та роль і місце програм відновлення місцевих громад ґрунтуються на тому, що це:

- єдина трирівнева система документів стратегічного планування регіонального розвитку: держава-регіон-громада, зокрема, обов'язкове розроблення сільськими, селищними, міськими радами стратегій розвитку територіальних громад;

- територіально-орієнтований підхід при плануванні на основі визначення функціональних типів територій (території відновлення; регіональні полюси зростання; території з особливими умовами для розвитку; території сталого розвитку);

- комплексний підхід до відновлення та розвитку регіонів та територій, що постраждали внаслідок військової агресії проти України, на основі плану відновлення та розвитку регіонів, який включатиме регіональні плани відновлення та розвитку, а також окремі заходи і проекти регіонального

розвитку та/або проекти місцевого розвитку територіальних громад, території яких віднесено до функціонального типу територій – «території відновлення»;

– посилення інституційної підтримки регіонального розвитку: надання агенціям регіонального розвитку права надавати платні послуги, розширення переліку їх засновників за рахунок міських, селищних, сільських рад тощо;

– конкретизації механізму та порядку моніторингу та оцінювання реалізації державної регіональної політики (зокрема, створення та запуск Геоінформаційної системи моніторингу і оцінювання розвитку регіонів та громад (ГІС)) тощо.

Програма комплексного відновлення території територіальної громади (її частини) має сприяти впровадженню таких сучасних підходів та практик розвитку регіонів, територіальних громад, населених пунктів та частин їх територій, які повинні враховувати визначення основних просторових, містобудівних та соціально-економічних пріоритетів політики відновлення (рис. 1).

Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави. Усі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах; права і свободи людини є невідчужуваними та непорушними. Соціально, економічно та екологічно збалансований розвиток території територіальної громади спрямований на створення економічного потенціалу, повноцінного життєвого середовища для сучасних та майбутніх поколінь на основі раціонального використання ресурсів (природних, трудових, виробничих, науково-технічних, інтелектуальних тощо), технологічного переоснащення і реструктуризації підприємств, удосконалення соціальної виробничої, транспортної, комунікаційноінформаційної, інженерної, екологічної інфраструктури, поліпшення умов проживання, відпочинку та оздоровлення, збереження та збагачення біологічного різноманіття та культурної спадщини.

«Забезпечення балансу розселення та розміщення робочих місць» – цей вектор базується на статті 43 Конституції України [12]. вільно погоджується. Кожен має право на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працею, яку він вільно обирає або на яку Держава створює умови для повного здійснення громадянами права на працю, гарантує рівні можливості у виборі професії та виду трудової діяльності, реалізує програми професійно-технічного навчання, підготовки і перепідготовки кадрів відповідно до суспільних потреб.

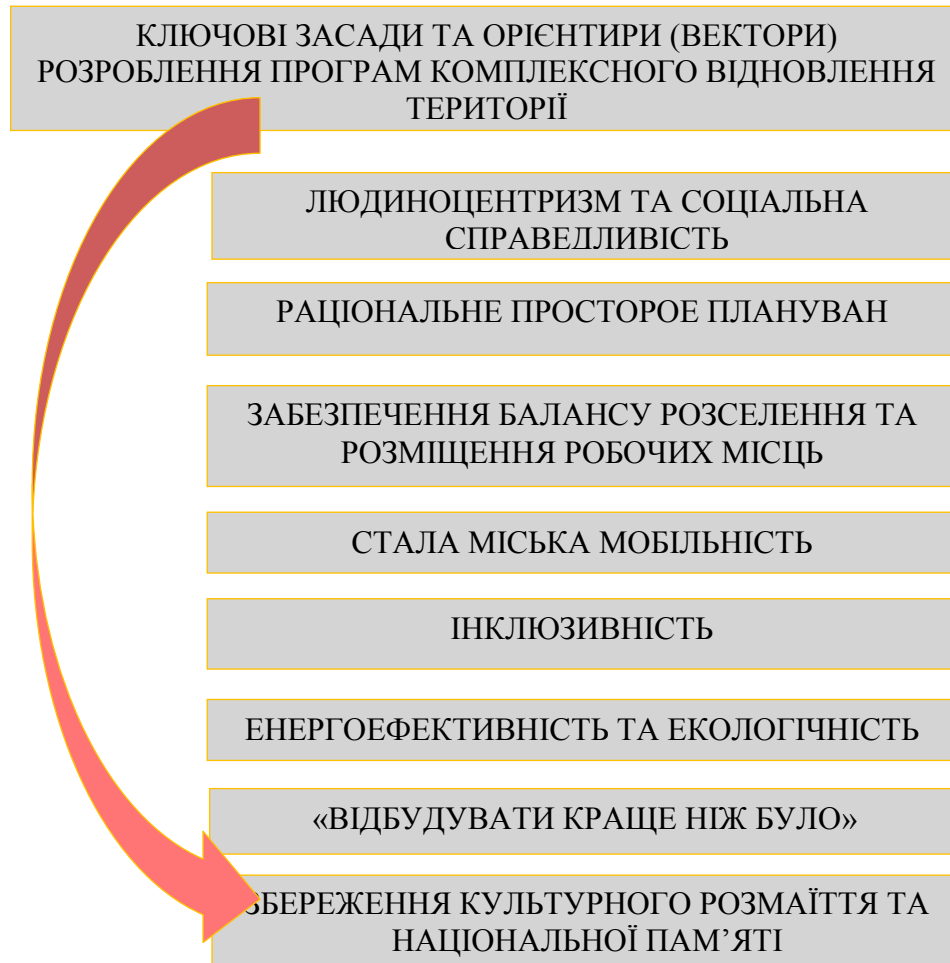

Рис. 1. – Ключові засади та орієнтири розроблення програм комплексного відновлення території (складено на підставі [8])

Стала міська мобільність досягається шляхом розробки Планів сталої міської мобільності (ПСММ) – це інструмент стратегічного планування розвитку транспортної системи та формування транспортної політики міста. Стимулюванням розроблення територіальними громадами та окремими населеними пунктами планів сталої міської мобільності відповідно до кращих практик ЄС та із визначенням заходів з підвищення безпеки дорожнього руху.

Інклюзивність – комплексне поняття, що передбачає не лише доступність усіх видів будівель людям з обмеженими можливостями, але і застосовується до взаємовідносин між органами влади та людьми тощо. Наприклад, це облаштування доступності всіх будівель для осіб із інвалідністю, дітей у візках, облаштування електронної сторінки та надання адміністративних послуг у такий спосіб, щоб це було зручно особам із вадами зору та слуху тощо.

Енергетична ефективність – кількісне співвідношення між роботою, послугами, товарами або енергією на виході та втраченою енергією на вході, як визначає це однойменний закон [13].

Екологічність – дотримання природоохоронного законодавства та врахування, що право на екологічну безпеку гарантується шляхом забезпечення в Україні екологічної рівноваги. Оскільки екологічна рівновага у кожному конкретному випадку вимагає оцінки та її визначення, слід пам'ятати про наявні стандарти, нормативи, будівельні норми тощо. А також застосувати процедури екологічних оцінок. Збереження культурної спадщини як одного з головних чинників формування української національної ідентичності, невід'ємної складової всесвітнього культурного доробку людства є обов'язком держави та громадськості, відповідальністю перед прийдешніми поколіннями. Програми комплексного відновлення повинні також відповідати Цілям сталого розвитку України на період до 2030 року.

Перераховані вище підходи свідчать про те, що на законодавчому рівні є намагання запровадити принцип відбудови «краще, ніж було» так, як передбачено Сендайською рамковою програмою зменшення ризиків лих на 2015–2030 рр. [14]. Це зумовлює зміну підходів до організації систем цивільного захисту, зміни акцентів у боротьбі із наслідками катастроф та оцінку ризиків з метою недопущення їхнього настання. Цьому допомагають розроблені в Україні Плани управління ризиками затоплень, Стратегія екологічної безпеки та зміни клімату, Лісова стратегія, схеми землеустрою, встановлені на рівні закону обмеження та обтяження щодо користування власністю. Запровадження пріоритету Сендайської рамкової програми – «відбудувати краще, ніж було» – сприятиме досягненню цілей реформи державного управління у трьох ключових елементах виконавчої влади. Отже, для ефективної розробки та реалізації політики відновлення регіонів та громад важливо врахувати такі заходи:

- визначити план відновлення однією із складових частин стратегій та врегулювати можливість внесення змін до планувальних документів для регіонів, які системно зазнають пошкоджень внаслідок воєнних дій;
- визначити загальнонаціональну політику відновлення щодо повернення ВПО та біженців; визначення населених пунктів, що не підлягають відбудові у короткостроковій перспективі; відновлення та розвиток територій з особливими умовами (близькість до кордону з РФ, низька густина (щільність) населення тощо);
- визначити універсальну методичку розрахунку кількісних показників для прогнозування структури населення та соціально-економічного розвитку громад з метою визначення пріоритетів відновлення різних сфер;
- покращити комунікацію центральної виконавчої влади з представниками громад в контексті підготовки стратегій, забезпечення

методичними матеріалами. Це, зокрема, необхідно для виконання заходів відновлення відповідно до потреб громад та підготовки стратегій відповідно до єдиного стандарту, принципу;

– розробити навчальні програми підвищення кваліфікації представників ОМС, організувати експертну консультативну підтримку (наприклад, створення окремого консультативного органу у громадах). Адже, як зазначали представники ОМС, у громадах бракує кадрів, які б вміли готувати планувальні документи;

– визначити систему внутрішнього аудиту та контролю на всіх етапах виконання проєктів відновлення; механізм контролю дозволить також превентивно зреагувати та вчасно виявити проблему.

Список використаних джерел:

1. Уряд затвердив порядки з питань відновлення та розвитку регіонів і громад. URL: <http://surl.li/jgkpy>.

2. Про відновлення та регіональний розвиток після війни. URL: <https://www.csi.org.ua/news/pro-vidnovlennya-ta-regionalnyj-rozvytok-pislya-vijny/>

3. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text.

4. Цілі сталого розвитку та Україна. <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/cili-stalogo-rozvitku-ta->.

5. Державна стратегія регіонального розвитку на 2021–2027 роки. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF#Text>.

6. Розпорядження КМУ «Деякі питання реалізації у 2021-2023 роках Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/497-2021-%D1%80#Text>.

7. Постанова КМУ «Про затвердження Порядку розроблення, проведення громадського обговорення, погодження програм комплексного відновлення області, території територіальної громади (її частини) та внесення змін до них» № 1159 від 14.10.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1159-2022-%D0%BF#Text>.

8. Розроблення програми комплексного відновлення території громад. URL: <http://surl.li/tnsjy>.

9. Кодекс цивільного захисту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17#Text>.

10. ДСТУ 8773:2018 *Склад та зміст розділу інженерно-технічних заходів цивільного захисту в складі проєктної документації на будівництво об'єктів. Основні положення.* URL: <http://surl.li/tnxqc>.

11. Закон України «Про регулювання містобудівної діяльності» № № 3038-VI від 17.02.2011 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3038-17#Text>

12. Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

13. Закон України «Про енергетичну ефективність». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1818-20#Text>.

14. Сендайська рамкова програма зі зменшення ризиків лих та український контекст: аналітика. URL: <http://surl.li/tnxta>

1.9. Теоретико-методологічні основи формування системи управління якістю на підприємстві

Осадчук О.П.,

*кандидат економічних наук, доцент
доцент кафедри економіки праці та менеджменту,
Національний університет харчових технологій*

Управління якістю продукції є одним із стратегічно важливих напрямів підвищення ефективності діяльності підприємства, досліджуючи який необхідно приділити значну увагу вивченню системної методології. «Стає загальновизнаним, що системна методологія являє собою найбільш упорядковану надійну основу для управління складними сферами взаємозалежної діяльності, дозволяючи розкривати й аналізувати складові компоненти системи й послідовно сполучати їх один із одним» [1, с. 272].

Методологічною основою вивчення сучасних соціальних систем, до яких відноситься система управління підприємством, є системний підхід.

Системний підхід – це сукупність прийомів, способів у вивченні системи, під якою розуміється «щось ціле, яке представляє собою єдність закономірно розташованих частин, що перебувають у взаємному зв'язку» [2, с. 78]. Таким чином, системний підхід як методологія наукового пізнання являє собою сукупність методів дослідження окремо взятих компонентів (частин, елементів) об'єкта дослідження (системи), їхніх взаємозв'язків і взаємодій [3, с. 23].

Системний підхід передбачає розгляд підприємства як певної структурованої системи, що складається з організованого комплексу взаємозалежних компонентів та їх зв'язків, що взаємодіючи між собою та